

מצדה — פרק בלתי מזהיר בתולדות היהודים

מאת ד"ר שניאור זלמן צייטלין

במאמרי "מצדה" ("בצרן", סיון-תמוז תשכ"ח) הטעמתי דברים אלה: מצדה שימשה מקום מפלט לאלה שנמלטו אליה לשם מיבטח. היא לא בוצרה כדי להגן על הארץ. להלן הדגשתי שבבצעם את מעשה ההתאבדות מסרו הסיקריקין מצדה לרומאים. הרומאים כבשו את מצדה בלא לאבד אף חייל אחד. במשך המלחמה הארוכה בין אנשי יהודה והרומאים לא הגישו הסיקריקין עזרה לאחיהם בירושלים. הם לא הטרידו את הרומאים בפעולות גרילה מדרום, אף-על-פי שהיו להם הזדמנויות רבות לעשות זאת. לעומת זאת, הם התקיפו, בזוו והרגו בבני עמם בסביבות מצדה. מסקנתי היתה שמעשי הסיקריקין במצדה הם פרשה בלתי מזהירה בדברי ימי העם היהודי.

במאמרו "עוד על מצדה וגבוריה" ("הדואר", ג' מרחשון תשכ"ט), דוחה חיים אורלן את קביעותי. מאמרו אינו מעיד על ידיעה רחבה בנושא, והוא רצוף קביעות מוטעות, סילופים וחצאי-אמת. מובאותיו מיוספוס פגומות, כיון שהשתמש בתרגומים פגומים של ספרי יוספוס. מאמרו אינו ראוי לתשובה. אך כיון שמעשה מצדה פורסם ונפוצ כל-כך, עלולים קוראי "הדואר" לחשוב שדברי מר אורלן ומובאותיו מיוספוס אין בהם פגם, על כן מצאתי לנכון להשיב על דבריו.

במאמרי כתבתי כי בשעה שנמלט דוד מפני חותנו שאול, מצא מפלט במצודה, שם שבהשפעה הלנית נשתנתה למצדה. אורלן טוען שאני נגררתי בטעות אחר קלזנר, והוא מצטט פסוקים אלה: שמואל א' כ"ג, י"ד; דברי הימים א, י"ב, ח. הוא מוסיף ומביא את דבה"י א' י"א, ז' כראייה ש"במצדות" ו"למצד" אינן מכוונות למצדה. אני לא הסתמכתי על פסוקים אלה. אני הבאתי את הנאמר בש"א כ"ד ד"ה — "כל ימי היות דוד במצודה", "לא תשב במצודה".

במאמרי כתבתי כי האחים החשמונאים יונתן ושמעון, בברחם מפני שר-הצבא הסורי בכחידס, פנו אל מדבר תקוע ולאחר מכן ביצרו את מצדה כמקלט. ב"מלחמות היהודים" כותב יוספוס שהכהן הגדול יונתן היה הראשון שבנה את המבצר וקרא לו בשם מצדה¹. אורלן כותב: "והיסטוריונים הוכיחו כבר, שיונתן זה שמדובר בו כאן אין לזהותו עם יונתן החשמונאי, אלא עם אלכסנדר ינאי, ששמו העברי המלא היה אף הוא יונתן". כפי הנראה, אין ההיסטוריונים בקיאים בכתיבי יוספוס. מעולם לא קרא יוספוס לאלכסנדר ינאי בשמו העברי יונתן. יתר על כן, בכל פעם שמזכיר יוספוס את ינאי, הוא מזכירו כמלך, ולא ככהן גדול. כתארו את מבצר מכוור וחשיבותו הצבאית להגנת הארץ, כותב יוספוס שהמבצר

(1) ר' מלחמת היהודית 7, 8, 3 (285) שם 4, 7, 2 (399).

בבנה ע"י המלך אלכסנדר²). בתארו את מבצר מצדה אומר יוספוס שהוא נבנה ע"י הכהן הגדול יונתן. מכאן עלינו להסיק שיוספוס מתכוון לכהן הגדול יונתן החשמונאי.

מר אורלן כותב: „מלכותו של יונתן החשמונאי לא הגיעה עד מצדה בכלל“. ראשית, יש לציין כי יונתן לא היה מלך ולא היתה לו מלכות. אחרי מות יהודה המקבי קיבל יונתן את המנהיגות במקום אחיו. המלך דמטריוס שיגר צבא גדול ובראשו בכחידס, לדיכוי ההתקוממות של יוחנן ואחיו שמעון. כוחו הצבאי של בכחידס היה כה מדהים, עד כי יונתן ושמעון סברו כי מוטב להם לברוח למדבר תקוע, המשתרע עד ים המלח. בעל ספר המכבים א' מספר שיונתן ואחיו שמעון חנו ליד בריכת אספר³). מאגר מים זה נמצא שישה מילים דרומית-מערבית לעין-גדי, בסביבת מצדה. יונתן, בברחו מפני בכחידס, ביצר את מצדה במקום מקלט בלבד.

מר אורלן מסתייג מדברי, כי מבצר מצדה נבנה ושימש לצרכי מקלט בלבד. הוא אומר: „פרופ' צייטלין מביא ראיה מדברי יוסף בן-מתתיהו, שכל חשיבותו של המבצר הזה היתה רק כמקום-מקלט לנמלטים אליו ומקום-אחסנה לאוצרות המלכים. אולם דבר זה אינו מתאמת ממקומות אחרים אצל יוסף בן-מתתיהו, המספר שבהתחלת המרד שלט במבצר משמר צבאי רומאי וקבוצת מורדים יהודים התגברו עליו בהתקפת פתע, השמידום וכבשו את המבצר“. ולהלן הוא מביא בשם יוספוס, „שמשמר צבאי רומאי נשאר במצודה אף לאחר הטבח והחורבן, אחרי אשר נכבש המצור השאיר בו שר הצבא [הרומאי] חיל משמר“. מר אורלן מוסיף כי „אילו לא היתה למצדה חשיבות צבאית, לא היו הרומאים מעמידים שם חיל-מצב, לא לפני המרד ולא לאחר שכבר היתה הארץ כבושה בידיהם והמבצר שרוף ונחרב, אלא משום שהמורדים היהודיים הפילו עדיין את מוראם עליהם, וחששו שמא יחזרו המורדים למבצר. השולט במצדה היה שולט בכל הסביבה“. לפיו „מצדה היתה מבצר אסטרטגי חשוב“.

לפני המרד היתה ארץ יהודה מדינת חסות רומית. במצדה אוחסנה כמות תחמושת גדולה, אשר, לדברי יוספוס, הספיקה לצידום של עשרת אלפים לוחמים. כן היו שם מחסני מזון גדולים⁴). מכאן יובן מדוע שמו הרומאים משמר במצדה, להגנת התחמושת והמזון. יוספוס מטעים בפרוש שבמצדה הועמד משמר, ולא היה שם צבא. בתחילת המרד ערכו הסיקריקין התקפה בוגדנית על מצדה, מאחר שידעו כי יש בה תחמושת רבה. הם הרגו את השומרים והחרימו כמות גדולה של נשק, שבו השתמשו להרוג באחיהם בני ירושלים.

אחר כיבוש מצדה בידי הרומאים הועמד שם משמר, לפי הנהוג. הנני מדגיש כי יוספוס אינו מזכיר שטיטוס מינה שר-צבא וחיללים במצדה; רק משמר הועמד שם. יוספוס משתמש במלה phylaken — משמר של כמה חיללים. (הנוצרים הראשונים סברו שהיהודים מניחים תפלין על הראש והזרוע כהגנה מפני

(2) מלחמת היהודים 7, 6, 2 (171).

(3) חשמונאים א, 9, 33.

(4) מלחמת היהודים 7, 8, 4 (295—296).

רוחות רעות, ולכן קראו לתפלין phylacteries בשם הגזור מהמלה הנ"ל, שפרושו משמר, בטחון — מתתיהו 5, 23).

יוספוס אומר בפירושו, שמבצר מצדה בוצר ע"י הורדוס כמקום מקלט. הוא כותב: „היה חשש לשתי סכנות: סכנה מצד היהודים, העלולים להדיחו מכסאו ולהשיב לשלטון את השושלת הקודמת; סכנה שנייה — גדולה ורצינית יותר, מצד קליאופטרה מלכת מצרים. כי היא מעולם לא הסתירה את כוונותיה, ובלא הרף הציקה לאנטוניוס בהפצירה בו להרוג את הורדוס והעתירה לשים בראשה את כתר מלכות יהודה“⁵). מסיבות אלה ביצר הורדוס את מצדה ועשאו למקום שכמעט לא ניתן לחודר לתוכו כדי שישימש מקום מקלט בעת הצורך. הוא איחסן שם כמויות נשק גדולות מכל סוג, שיש בהן כדי צידום של עשרת אלפים איש, וכן אגר שם כמויות ניכרות של תבואה ומיני קטניות שיספיקו לשנים רבות. מעולם לא הזכיר יוספוס את מצדה כמבצר בעל חשיבות אסטרטגית. לעומת זאת, בתארו את מבצר מכוור, הוא אומר שלמקום זה נודעה חשיבות אסטרטגית להגנת הארץ⁶). הרומאים ראו במכוור מקום בעל חשיבות רבה להגנת ארץ יהודה. כשהשתלט גאביניוס על יהודה הוא הרס את מכוור⁷ כיון שסבר שמקום זה צפויה פורענות לרומאים. הוא לא החריב את מצדה כיון שלא יחס לה חשיבות אסטרטגית. הוא אפילו לא כבש את מצדה. כשהיה הורדוס למלך הוא בנה מחדש את מכוור וביצרו. כשכבש באסוס את מכוור בשנת 72 הוא הרס כליל את המבצר. כדברי יוספוס, היה מן ההכרח למחות מבצר זה, לבל יעורר רבים להתקומם, כיון שמטיבו היה מבצר זה מעורר ביושביו תקוות לביטחון, והיה מרתיע את המתנכלים לו⁸). יכולים אנו, אם כן, לסכם מדברי יוספוס וכן ממקומם הגאוגרפי של המבצרים בימי בית שני, כי למצדה לא ייחסו חשיבות אסטרטגית.

במאמרי כתבתי: „הסיקריקין היו אינדיבידואליסטים המעונינים בהצלת נפשם. הם לא היו נאמנים לאומה ולא היו מעונינים בקיומה של מדינה יהודית. מעולם לא באו לעזרת אחיהם לדת ברגעי משבר“. מר אורלן משיג על דברי ואומר: „קשה להשלים עם התמונה הזאת, שצייר לפנינו הפרופ' צייטלין מדמותם של בני הכיתה הקיצונית עזת הנפש, שהטיפה בלהט ובכוח למלחמה ללא פשרה ברומאים ובמבקשי השלום עם הרומאים, ונרדפו ונהרגו בכל מקום. כלום לא יכלו אנשים, אינדיבידואליסטים המעונינים בהצלת נפשם' למצא דרך יותר קלה להצלתם מזו שהם בחרו להם?“ לא אמרתי שהסיקריקין היו מעונינים בהצלת חייהם, כי אם בהצלת נפשם, ויש הבדל גדול בין השניים. הסיקריקין האמינו בנצחיות הנפש, הכלואה בגוף. הם האמינו שהמוות משחרר את הנפש ומניח לה לפרוש למקום משכנה הטהור. זו היתה השקפת העולם שלהם. יוספוס כותב

(5) שם (297).

(6) שם (299—300).

(7) שם 7, 6, 1 (163—165).

(8) שם (171).

(9) שם (164).

שאחרי כיבוש יהודה בידי הרומאים ברחו כמה מהסיקריקין לאלכסנדריה, ושם המשיכו בהטפת בשורתם — שלא יהיה שלטון אדם באדם, שהאלקים הוא השליט היחידי¹⁰). יוספוס מוסיף ואומר, שבפגשם התנגדות מצד כמה מנכבדי היהודים, הרגו אותם הסיקריקין, והוסיפו להטריד את הנותרים בהטפה למרד¹¹). מנהיגיה היהודיים של אלכסנדריה פחדו מנקמת הרומאים והודיעו לשלטונות על מעשי הסיקריקין. הללו נתפסו ועונו בידי הרומאים. בתארו דברים אלה, כותב יוספוס כי למרות כל עינויי הגוף שנוסו בהם הסיקריקין על מנת שיוודו בריבונותו של קיסר, אף אחד מהם לא נכנע ואף לא עמד על סף ההודאה. כולם החזיקו בדעתם וגברו על כל לחץ, עמדו מול העינויים והאש בגוף שכאילו אינו חש כאב ובנשמה שכביכול התעלזה בו. במיוחד התרשמו הצופים מן הילדים הרכים בשנים, שאף אחד מהם לא הודה בריבונותו של קיסר. עד כדי כך גבר עוז הרוח על תשישות הגוף¹²).

אכן היו אלה אנשים המתים על קידוש השקפתם. הרוגי הסיקריקין השפיעו מאד על הנוצרים הראשונים שנירדפו ועונו. מות הגבורה של הסיקריקין באלכסנדריה, על קידוש עקרונותיהם, הוא שעורר את יוספוס לשים בפיו אלעזר, מנהיג הסיקריקין במצדה, את הגאום הנשגב הקורא להתאבדות תחת נפילה בידי הרומאים. הסיקריקין היו אידאליסטים. באמת אמרו, כי אידאליסטים קיצוניים מסוכנים יותר ליציבותה של מדינה מסתם פושעים.

במאמרי כתבתי: „במלחמה הארוכה של היהודים ברומאים לא נטלו הסיקריקין חלק, הם היו במצדה, עסוקים בהתנפלויות על אחיהם לדת. הזדמנויות למכביר היו להם לארוב ולהטריד את הרומאים מדרום, לתקפם מאחור, אך לא עשו כל צעד לבוא לעזרת היהודים... כשנרדפו על-ידי המתונים, נמלטו למצדה ופעילותם נפסקה... הסיקריקין לא לחמו ברומאים. כשצרו הרומאים על מצדה, הסיקריקין התאבדו. כך ניתנה מצדה לרומאים בלא קרב ובלא לאבד אף חייל רומי אחד”. מר אורלן מתנגד לדברים אלה ואומר:

„עצם מאורע מצדה מוכיח את היפוכו של דבר. יוסף בן מתתיהו מספר: כל הארץ נכנעה במלחמה, רק מבצר אחד [מצדה] עוד החזיק במרדו, על כן הקהיל סילוה את הצבא המפורז בכל המקומות ויצא להלחם במצבר הזה (שם ז, ח, א). אילו ישבה בראש ההר קבוצת יהודים שלא פגעה לרעה ברומאים, כלום היה שר הצבא הרומי אוסף את כל צבאו שבארץ להלחם באותה קבוצה? ראשית עלי להדגיש שמובאתו מיוספוס מבוססת על תרגום פגום. יוספוס אינו אומר שפלביוס סילוה ריכז את כל צבאו שבארץ, אלא את כל צבאו שבאיזור — איזור מצדה. בטקסט היווני לא כתוב choros אלא topois, ובלאטיני — "loculum" — דהיינו, מקום, סביבה¹³). והבדל גדול בין השנים.

מר אורלן מעמיד שאלה היפותטית: „כלום היו הרומאים משקיעים עמל

10 שם 10, 1 (407—419).

11 שם (411).

12 שם (419).

13 שם (252).

ומאמץ אנושי כה רב כדי להגיע אל האנשים האלה, שלא עשו להם כל רע, ולהלחם בהם? אין זאת אלא שהיתה זו קבוצת לוחמים שהטריחה את הצבא הרומי לא במעט, שעמדה במרדה נגד הרומאים הכובשים עד הסוף, וקיומה סיכן את בטחונם ושלטונם של הרומאים בארץ, וכדאי היה להם כל מאמץ כדי להגיע אליהם אל ראש הצוק ולהכריעם". שאלה זו מוכיחה כי השואל יודע אך מעט על טיבם של הרומאים.

הרומאים עיגו והרגו את הסיקריקין באלכסנדריה לא מפני שנפגעו מהם בגופם — הסיקריקין לא הרגו אף רומאי אחד באלכסנדריה. הסיקריקין הוצאו להורג בגלל השקפותיהם, בגלל הטפתם נגד שלטון אדם באדם, וכיוון שלא הכירו בריבונותו של קיסר עליהם.

הרומאים לא נהגו סובלנות באנשים שהטיפו נגד טובת האימפריה הרומית. ברור שלא יכלו לנהוג סובלנות בסיקריקין, אנשי מצדה, שהטיפו נגד שלטונו של קיסר. שיטתם הצבאית היתה להשאיר, אחר כיבוש ארץ, מספר חיילים כדי למנוע הסתות והתפרעויות.

על דברי, שהרומאים כבשו את מצדה בלא לאבד אף חייל אחד, מגיב מר אורלן: "אדרבה, מתברר שבחורי מצדה עמדו על החומה וניסו להתגונן ולהפריע את מלאכת המצור, אלא שההתגוננות היתה בלתי אפשרית. מראש המגדל הרבו הרומאים לירות מכלי-הקלע המהירים והבליסטראות וגרשו על נקלה את העומדים בראש החומה ולא נתנו להם ראש" (שם ז, ה, ה). מכאן שהיתה התגוננות, אלא שלא היה בכוחם לעמוד בפני האויב העצום שצר עליהם מכל צד. משמע, שהיו אבידות ליהודים ואף אבידות הרומאים בודאי היו יותר מחייל אחד..."

יוספוס אינו מספר שהסיקריקין נלחמו ושהיו אבידות לשני הצדדים. מה שיוספוס אומר הוא זה: בשעה שכבש הצבא הרומאי את מצדה, בנו הסיקריקין בחיפזון חומה נוספת מבפנים, וזה כל מה שהם עשו. לו היו אבידות לסיקריקין, היה יוספוס מוסר זאת, כפי שמסר על ההגנה האמיצה של היהודים על מכור, הרודיון, אנטוניה, ירושלים ומבצרים אחרים. ליוספוס היתה דעה קדומה כנגד כל היהודים שלחמו ברומאים. עם זאת, הוא מספר על גבורת היהודים. לו סבלו הסיקריקין אבידות על הגנת מצדה, היה יוספוס מספר זאת, וכן, לו סבלו הרומאים אבידות בכיבוש מצדה היינו קוראים על כך בכתבי יוספוס, לפי מנהגו בכתובת קורות המלחמה כולה. בתארו את המצור על מבצר מכור, כותב יוספוס: "הם [היהודים] היו עורכים יום יום התקפות-פתע נלהבות, ויצאו לקרבות נגד אלה העוסקים בעבודתם על ההר, באבדם רבים מתוכם, ובהרגם רבים מן הרומאים". כלומר, לו סבלו הסיקריקין והרומאים אבידות במצדה, היה יוספוס מזכיר זאת כפי שעשה לגבי מכור.

במאמרי קבעתי שהסיקריקין לא באו לעזרת היהודים במאבקם כנגד הרומאים על חירותם הלאומית. הם לא עסקו בפעולות גרילה להטרד את הרומאים מדרום. מר אורלן אומר שהם היו מעטים מדי לעומת הרומאים: "אין

טעם, איפוא, להאשים ולגנות קבוצה קטנה של לוחמים מיואשים על שלא יצאו לקרב נגד צבא רומאי רב ואכזר".
 זה לא נכון, אפילו קבוצה קטנה יכלה להטריד את האויב מהמארב. מבנה האיזור הדרומי התאים מאד לפעולות מארב, אך הם לא ניצלו זאת. היו להם מספיק אנשים כדי להתקיף את אחיהם בעין-גדי ולהרגם. יוספוס מספר, כי בשעה שהתקיף שמעון בר-גורא את האדומים, גייסו הללו צבא של עשרים וחמישה אלף איש בערך, ויתר האוכלוסיה נותרה להגן על הרכוש מפני פשיטות הסיקריקין⁶⁵. כלומר, היו להם אנשים כדי להתקיף את האדומים וכדי להרוג באחיהם היהודים שבעין-גדי, אך לא מצאו לנכון לעזור ליהודי ירושלים במאבקם לשיחרור לאומי.

מר אורלן אומר: "אין ספק שהללו, מעוררי המרד הראשונים והמטיפים הקיצוניים למלחמה ברומאים, לא הזניחו שום אפשרות לזנב באויב ככל שעלה בידם". זוהי קביעה דמיונית טהורה. לו עסקו הסיקריקין בפעולות גרילה כלשהן כנגד הרומאים היה יוספוס מזכיר זאת, כשם שעשה לגבי גבורים אחרים של המרד, אף-על-פי שבו להם.

להדגשת גבורתם של הסיקריקין, מביא מר אורלן את הקטעים דלהלן מיוספוס: "ככה גדלה תשוקתם לשחוט את נשיהם וילדיהם ולשלוח יד בנפשם... כולם שחטו את בני משפחותיהם... כל אחד השתרע על הארץ ליד אשתו ובניו ההרוגים וחיבק אותם בזרועותיו ופשט צוארו לשחיטה... אוי לאומללים האלה, אשר לקלה בכל הרעות נחשב בעיניהם לשחוט בידיהם את נשיהם ואת בניהם!... מספר ההרוגים היה תשע מאות וששים נפש, והנשים והטף בכלל".
 בזה מגלה המביא את תמימותו. הוא מתייחס לסיפור זה של יוספוס, על שעתם האחרונה של הסיקריקין, כאל עובדה היסטורית. יוספוס היה ברומא בעת כיבוש מצדה. שתי הזקנות שנשארו בחיים לא סיפרו סיפור זה ליוספוס. כתיבתו זו של יוספוס היא לפי הנהוג ההלניסטי להגזים בסיפורים, לעשותם רבי רושם ונוגעים ללב. העובדה ההיסטורית היחידה שאנו מקבלים מסיפור זה היא שהסיקריקין התאבדו. איך עשו זאת — זו המצאתו של יוספוס, הניתנת בצורה המכוונת לעורר את רגשות הקורא. נאזנו של מנהיגם, אלעזר בן יאיר, אף הוא הומצא בידי יוספוס. יש להניח שאלעזר אמנם נשא נאום, אך לא את זה שמוסר יוספוס. מה שנמסר לנו היא המצאת הכותב שסבר כי בהודמנות זו מן הראוי היה לאלעזר לשאת נאום כגון זה.

אני כותב כי המרד פרץ בשנת 65 ומנחם נהרג בסתיו של אותה שנה, וכי מצדה נכבשה באביב שנת 72. מר אורלן, בהערה 4, כותב: "שני תאריכיו אלה של פרופ' צייטלין טעונים בדיקה: א. המרד התחיל, לפי מקומות היסטוריים נאמנים [?] אחרים, בשנת 66. חנניה הכהן הגדול נהרג בידי אנשי מנחם בן אלול, באותה שנה. בודאי עבר איזה זמן עד שנפל מנחם בידי אנשי אלעזר בן חנניה ואו, היינו בסוף שנת 66 או בתחילת שנת 67, נמלטו אלעזר בן יאיר ואנשיו למצדה". אורלן אומר שחנניה הכהן הגדול נהרג בן אלול. ב"מלחמת

היהודים" מעולם אין יוספוס מזכיר תאריך לפי הלוח העברי, ואינו נוקב בשם החדשים העבריים. הוא משתמש בלוח הסורי-מקדוני ובשמות החדשים לפיו¹⁶. הוא אומר שחנניה נהרג בשביעי בחודש גורפיוס¹⁷. בשנת 65 חל השביעי בגורפיוס ב־24 בספטמבר, ג' תשרי¹⁸. אם נניח שחנניה נהרג בשנת 66, תאריך שלפי דברי הטוען מבוסס על מקורות נאמנים, יהא עלינו לפקפק במהימנותם של המקורות הללו, כיון שהשביעי בגורפיוס חל ב־"ד תשרי. באותה הערה ממשיך אורלן ואומר: "לפי שירר, הוכרעה מצדה בשנת 73. הוא חישוב וקבע שנה זו, שההיסטוריונים קבלו אותה, לפי שנות מלכותו של אספסיינוס, כפי שמובא אצל יוסף בן-מתתיהו. חשבוננו עולה יפה, והוא בודאי הנכון".

אספסיינוס הוכתר כקיסר בדצמבר 69¹⁹. השנה השנייה לשלטונו החלה בראשון בינואר שנת 70. מכאן, שכיבוש ירושלים בידי הרומאים בשנת 70 חל בשנה השנייה לאספסיינוס, לפי יוספוס²⁰. מצדה נכבשה ע"י הרומאים ב־15 לחודש כסנתיקוס; לפי יוספוס, היה זה בשנה הרביעית לשלטונו, כלומר בשנת 72²¹. מבחינה כרונולוגית טעה, אם כן, שירר.

מר אורלן מצטט את פרופ' ידין בענין השלדים שנמצאו במצדה — אשר, לטענתו, הם שלדי הסיקריקין בני השבעים והשמונים. היש הוכחה כלשהי כי אלה שלדי הסיקריקין? האין אלה יכולים להיות שלדי הרומאים, אלא אם כן מצא ידין כמה שמות של הסיקריקין חרותים על השלדים? ...

בהערה 5 כותב אורלן: "מענין הדבר, שיוסף בן-מתתיהו הרואה במנהיגי המרד רק עריצים ורשעים וכך בהמוני הנוהים אחריהם — אלעזר בן-יאיר, ראש הסיקריקין השנואים עליו יותר מכל האחרים, לא נזכר על ידו לגנאי כלל. ולא עוד אלא שהוא אפילו קורא לו איש חיל ונשוא פנים. (בתרגומו של פרופ' צייטלין המובא במאמרו: אדם בעל השפעה. ראוי לעיין איזהו התרגום המדויק)". בטכסט היווני כתוב *dunatos aner*²², הניתן להיתרגם או על ידי אדם בעל כח או אדם בעל השפעה, אך לא "איש חיל ונשוא פנים".

בתלמוד נאמר: "אמר רב יהודה, אמר שמואל, כל שאינו יודע בטיב גטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן"²³. מאמר זה נכון גם לגבי כל נושא היסטורי או מדעי. מי שאינו בקי כל צרכו במקורות של נושא מסוים אל יכתוב עליו, במיוחד לא בכתב-עת עממי, כיון שהקורא הפשוט עשוי ללכת שולל אחרי דבריו ולטעות בהם. מאמרו של מר אורלן עושה שירות-דוב לכתב-העת שבו נדפס.

מעשה מצדה הוא פרק בלתי מזהיר בדברי ימי עמנו. למרות מספרם הקטן,

(16) ר' ספרי מגילת תענית וכו' (in English) עמ' 45—57.

(17) ר' מלחמת היהודים, 2, 17, 8'9 (440—441).

(18) ר' מגילת תענית וכו' ע' 98.

(19) מלחמת היהודים, ד, יא, ד (654); סוטוניוס, היסטוריוס.

(20) שם 6, 10, 1 (435).

(21) שם 7, 7, 1 (219); 9, 1 (401).

(22) שם 7, 8, 1 (253).

(23) קידושין יג, א.

יכלו הסיקריקין להתגרות ברומאים מדרום. זאת הם לא עשו. הם לא באו לעזרת אחיהם בירושלים. השקפתם כנגד שלטון אדם באדם כוונה הן כלפי הרומאים הן כלפי היהודים. שלטון הכהן הגדול חנניה היה בלתי אהוד עליהם כשם שהיה שלטונו של אספסינוס. במידה רבה מוטלת עליהם האחריות לחורבן המדינה היהודית.

ידידי, פרופ' ראובן גורדיס, תורם גם הוא מאמר לאותו גליון של „הדואר“, בשם „על גבורתם של מגיני מצדה“. במאמר זה הוא קובע כי הסיקריקין במצדה היו גבורים שלפניהם עלינו לכופ' ראש. פרופ' גורדיס הוא איש מדע חשוב בשדה התנ"ך. עבודותיו בשטח זה מעידות על שקידה, דייקנות והעמקה. אני רוחש לו את מלוא ההערכה כחוקר התנ"ך. לצערי הרב עלי לציין כי הוא חסר כמה תכונות חשובות למחקר ההיסטוריה שבתקופה הבתר-מקראית. במאמרו אומר פרופ' גורדיס דברים אלה: „גלוי וידוע שיוסף בן מתתיהו, שבגד בקנאים באמצע המלחמה, לאחר שנתמנה על ידם ראש הצבא בגליל — לא רחש אהבה יתירה לגבורים שנשארו נאמנים לעמדתם עד הרגע האחרון“.

ידוע בבירור שהקנאים באו לעולם לאחר שיוספוס הסגיר עצמו לרומאים, ועל כן לא יתכן שהוא מונה על-ידי הקנאים למפקד הגליל²⁴. הוא נתמנה ע"י הממשלה הזמנית שבראשה עמדו חנן הכהן הגדול, יוסף בן-גוריון ושמעון בן רבן גמליאל²⁵.

במאמרו מזכיר פרופ' גורדיס את גילוי המקווה ובית-הכנסת. שום מקווה ושום בית-כנסת לא נתגלו. תגליות אלה הן סיפורי אגדות. הורדוס, כשבנה וביצר את מצדה, התקין בריכות לטבילה²⁶ (חדרי רחצה).

פרופ' ידין טען שגילה מקווה שנבנתה לפי כללי ההלכה. איזו הלכה? במשנה ובתוספתא מובאות דעות שונות של תנאים בני שלושת הדורות הראשונים שלאחר החורבן. דעות אלה שונות זו מזו עד מאד²⁷. אין בידינו הלכה קבועה בענין המקווה בזמן בית שני וזמן קצר אחר חורבנו²⁸. מכאן שהסיפור על תגלית המקווה שרוי בתחומי הדמיון.

להלן אומר פרופ' גורדיס: „לפיכך יש להתיחס לידיעותיו עליהם ביותר משמינית שבשמינית של ספקנות“. יוספוס בז לכל מי שנטל חלק במלחמה ברומי.

24) ראש הקנאים היה אלעזר בן שמעון. ר' מלחמת היהודים, 5, 1, 2 (5); השוה שם 4 (21); 5, 6, 1 (250).

25) שם 2, 20, 4 (568).

26) שם 7, 8, 3 (290).

27) ר' משנה מקואות, א' ב' מקוה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו על גבי למפרע בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים טמאות במה דברים אמורים בטומאה חמורה אבל בטומאה קלה... ר' תוספתא שם, א' 17—15, מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו... מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו בין שמקוה זה ברשות הרבים בין שמקוה זה ברשות היחיד טמאות למפרע ר' שמעון אומר ברשות היחיד טמא וברשות הרבים טהור. אמר ר' שמעון מעשה ביגורס (במגרה) של זיסקוס ביבנה שנמדדה ונמצאת חסרה והיה ר' טרפון מטהר ור' עקיבא מטמא... .

28) ר' מאמרי „מצדה והסיקריקין“ J.Q.R. כרך 55, עמ' 4.

הוא היה פציפיסט. יוספוס היה היסטוריון, מהימן באשר לעובדות. מהימנותו דומה לזו של גדולי ההיסטוריונים של יוון ורומי. הוא מוסר את העובדות נכונה, כפי שקיבל ממקורותיו. הוא לא בדק את המקורות בדיקה ביקורתית. מספריו מוגזמים. פרשנותו לגבי המאורעות — משוחדת. כמה מדעותיו אלה לוקות בהעדפה או בדחייה אישית — הכל לפי מה שכתב עליו. מכל מקום, העובדות מהימנות. בזמן נפילת מצדה הוא לא היה בארץ אלא ברומא. הוא קיבל תאורים על נפילת המבצרים הרודיון, מכורר ומצדה מפי המפקדים הרומאים או מן הארכיונים של רומא.

ספק הוא אם היה מספרם של הסיקריקין בעת שהתאבדו תשע מאות ושישים. אך ברור שההתאבדות היא עובדה היסטורית. ידיעה זו הגיעה אליו מהארכיונים של רומי. כן עלינו לזכור שיוספוס נתן את ספרו "מלחמת היהודים" לקריאה לטיטוס³⁶². הוא לא היה מעז למסור ספורי-התאבדות שכולו זיוף. פרופ' גורדיס מנסה להדגיש, בסגנון פיוטי, כי הסיקריקין במצדה היו גבורים, אך הובסו. הוא אומר: "החשמונאים ניצחו וגבורי מצדה נצחו... יש גבור הנלחם וחי, יש גבור המוצא לו סתר עד יעבור זעם, ויש גבור הנלחם ומת על קידוש השם, והד המעשה מנצח את האויב".

תאור הגבורה היפה של פרופ' גורדיס אינו יוצא מתחום המליצה. מבחינה היסטורית, תיאור זה אינו הולם את הסיקריקין. הם לא מתו על קידוש השם. ההתאבדות עומדת בניגוד לרוח היהדות. אחרי נפילת יודפת ברח יוספוס עם אנשים אחדים למערה. לאחר מכן הם נתגלו ע"י הרומאים. האנשים החליטו להתאבד. יוספוס התנגד לצעד זה. בנאמו הארוך הוא מטעים שהתאבדות הינה חטא נגד אלקים, ויש חוקים הקובעים עונש עליה³⁶³. יש להניח שכוונתו לחוקי עולם התרבות.

בקלטו את גבורת הסיקריקין במצדה, אומר ד"ר גורדיס שכל אחד ראוי לו להרכין ראש בפניהם. הוא כותב: "ויש גם שרוצים למעט את דמותם ולהכחיש את השפעתם של הגיבורים הללו. האמת היא, שבפני גבורת מצדה ולוחמיה חייב כל אדם — ולא רק מישראל — להרכין ראש".

חובתו של ההיסטוריון הוא למסור את העובדות כמו שהן במקורות, לאחר בדיקה מדוקדקת. אסור שתהיה לו דעה קדומה בעד או נגד. אל לו להגיש את ההיסטוריה בצורת התנצלות. מי שעושה זאת מסלף את ההיסטוריה.

שום יהודי המכיר את שלשלת המסורת היהודית אינו חייב להרכין ראש בפני הסיקריקין של מצדה, הקרויים בפי יוספוס בשם ליסטים, ובתלמוד — בריונים. הם רצחו את אחיהם היהודים וכן את הכהן הגדול בתוך המקדש. ההיסטוריה היהודית מלאה גבורים והרוגים על קידוש השם ועל קידוש העם, ולפניהם עלינו להרכין ראש. חמשת האחים החשמונאים נהרגו בידי אויבי היהודים. כשנפל יהודה המקבי בקרב, דומה היה שהנסיון לשיחרור ארץ יהודה

29 Vita, 363.

30 ר' מלחמת היהודים, 3, 8, 5 (361—382).

נכשל. מותו בקרב עורר את אחיו ואת העם להמשיך במאבק לחירות יהודה ולבסוף נעשתה הארץ למדינה עצמאית. לפני גבורים אלה נרכין ראש. חג החנוכה נקבע לזכר גבורת החשמונאים.

לעומת זאת, אחראים הסיקריקין במידה רבה לחורבן המדינה היהודית. נכון שהם היו אידאליסטים שהטיפו למדינה אוטופית, ונגד שלטון אדם באדם — ולמען השקפתם הם נקטו באמצעי טירור. נחזור ונאמר: אידאליסטים קיצוניים, פעמים שהם מסוכנים יותר לקיומה של מדינה מסתם פושעים. רצה חנניה הכהן הגדול היה בהתאם להשקפתם כנגד שלטון האדם: הכהן הגדול, מנהיג היהודים, היה מתועב בעיניהם כמושל הרומי. הם התנגדו לממשלה היהודית ביתר תוקף מן הרומאים, ויהיה מי שיהיה העומד בראש המדינה.